

LANȚUL GENERAȚIILOR

Experiențe senzoriale și
narațiuni ale trecutului nostru

CONSILIUL JUDEȚEAN
VÂLCEA

Colocviu național

Râmnicu Vâlcea,
30 septembrie - 1 octombrie 2022

Institutul de Cercetări Socio-Umane
„C.S. Nicolăescu - Ploșșor”
al Academiei Române

Muzeul Memorial
„Nicolae Bălcescu”

Serviciul Județean Vâlcea
al Arhivelor Naționale

Evenimentul este organizat în cadrul acordului de colaborare dintre Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române și Muzeul Memorial „Nicolae Bălcescu” împreună cu Biblioteca Județeană „Antim Ivireanul” și cu Serviciul Județean Vâlcea al Arhivelor Naționale.

CONTACT

Dumitru Antonie Chelcea: 0729 13 22 15

Dr. Nicolae Mihai: 0770 45 10 28

© Conceptul vizual construit de Nicolae Mihai, pornind de la fotografia de arhivă privată (Mircea Georgescu, Claudiu Vulpan), reproduse cu permisiunea proprietarilor și cu acordul celor care apar.

LANȚUL GENERAȚIILOR

Experiențe senzoriale și
narațiuni ale trecutului nostru

În buna tradiție cu care deja participanții săi s-au obișnuit subiectul celui de-al șaselea colocviu din seria „Lanțul generațiilor” propune o nouă provocare, legată de relația directă dintre evenimentul trecut și memorie prin intermediul „peisajului senzorial”. Termenul, „clasicizat” de geografi, cunoaște o nouă extensie astăzi, inclusiv una patrimonială, dictată de integrarea celor cinci simțuri (Véronique Mehl, Laura Péaud). Povestea madlenei lui Marcel Proust, cea a unei banale texturi dulci, care reușea să-l plonjeze automat pe autor într-un spațiu al trecutului, altfel inaccesibil, dovedindu-se o cheie către un univers aparent uitat, este departe de a fi o simplă scenă dintr-o producție literară. Visul găsirii „bunei madlene metodice” (Jan-Freidrich Missfelder) poate fi privit diferit de către contemporanii noștri, cu deriziune dacă-l considerăm o simplă iluzie romantică, cu dispreț, ca „inoportun academic”, „nepotrivit” unei cariere științifice serioase, sau cu o anumită toleranță, înțelegându-i totuși o anumită virtute euristică.

Terenurile pe care fiecare dintre noi ca istorici, etnologi, antropologi, sociologi, filologi le frecventăm ne-au pus nu o dată în fața importanței unor astfel de triggeri memoriali, dar și a modului esențial în care experiența noastră de viață (fără a se limita doar la atât) se construiește prin intermediul simțurilor. Pentru o antropologie istorică, de exemplu, istoricizarea experienței este greu de disociat de istoria simțurilor, o istorie nu liniară pentru că ele au jucat un rol diferențiat. Unele dintre acestea, precum vederea sau auzul, par să fi fost privilegiate, considerate cumva un

fel de simțuri nobile. Altele, precum mirosul, au cunoscut o evoluție particulară în care atât „miasma” cât și „mireasma”(Alain Corbin) au dus la nașterea unui imaginar social cu particularitățile sale din Antichitate până astăzi.

În general, istoricii, cu puține excepții notabile (cel al lui Alain Corbin fiind exemplar), s-au arătat mai reticenți față de subiect, deși cercetări recente par să indice o schimbare de perspectivă. Acest motiv poate fi legat și de faptul că practicile senzoriale ale trecutului invită ele însele la o sumă de reflecții asociate cu concepte precum ambianță, mediu, relația directă între simțuri și formarea/activarea memoriei. Li se adaugă faptul că departe de a fi o reținere fadă, un eveniment are întotdeauna o culoare, un sunet, un gust, o atingere, iar memoria sa este modelată mai mereu de ele. Ba am putea adăuga, împreună cu Michel Pastoureau, că ele ne definesc deopotrivă ca martori ai istoriei și păstrători ai memoriei sale, evidențiind dubla dimensiune, activă și pasivă, a intersectării noastre cu timpul și cu narațiunile inerente.

Experiențe radicale, traumatizante, precum războiul sau Gulagul au modificat și au extins capacitatea umană de reacție la stimulii externi, după cum au configurat o hartă a memoriei, bazată încă în bună parte pe conservarea informațiilor furnizate de simțuri. Din Antichitate cunoaștem relația cu zeii mediată de arome, de parfumul care se înălța de pe altarele unde se aduceau jertfele cuvenite, în Evul Mediu vedem cum perspectiva creștină impune o anumită disciplinare a simțurilor, pentru ca Renașterea și regăsirea Antichității să celebreze un triumf al culorii, al vizualului, al gustului. De la Lucien Febvre la Norbert Elias specialiștii par să fie de acord că pentru perioadele mai vechi regăsim o educație a simțurilor de proximitate (miros, gust, atingere) superioară celei a omului modern, mai alienat din punct de vedere vizual. Dar ne putem întreba dacă nu cumva înșiși specialiștii greșesc punând praguri diferențiatore între epoci și apreciind, cu o anumită nostalgie (discutabilă hermeneutic), că lumea

senzorială a perioadelor mai vechi implica o trăire mult mai intensă. În această logică evident că istoria simțurilor este ea însăși una diferențiată, cu ierarhii articulate în care anumite simțuri domină, iar altele sunt pe un plan secundar, o „logică mercantilă” potrivită căreia un simț își câștigă poziția dominantă pe cheltuiala celorlalte.

Istoricii ar putea fi ușor contraziși de etnologi sau de antropologi ale căror rezultate permise de sincronie nu confirmă întotdeauna pe cele bazate pe diacronia primilor.

Să mai reținem că în ciuda „volatilității surselor” și, nu rareori, a tăcerii lor, experiențele senzoriale devin fapte sociale doar în urma transpunerii lor în practică. Pornind de la observația etnologilor (Steven Feld) care au pus în evidență o „acustemologie” pentru a descrie raportul acustic pe care diferitele comunități/populații îl întrețin cu lumea s-a ajuns astăzi ca și istoricii să contribuie la materializarea unor proiecte precum sunetele dintr-o capitală europeană a secolului al XVIII-lea într-un efort care valorifică cercetarea documentară și tehnologia modernă (proiectul muzicologului Mylène Pardoën). Evident, astfel de perspective ne schimbă și pe noi ca specialiști în modul de analiză a realităților trecute, de exemplu în a reflecta sensibil mai bine asupra felului în care procesele politice, sociale și culturale se condensează mai întâi în experiențe perceptibile prin simțuri. Dacă poate exista o privilegiere a unui anumit simț, o perspectivă care are în vedere „intersenzorialitatea” poate câștiga mai mult, dezvăluind, de exemplu, un „oraș subtil” (Nicu Panea) pe care nu-l bănuiam, o comunitate tradițională mult mai profundă, pe care studiul practicilor sale gastronomice și a peisajului senzorial aferent, de exemplu, o arată ca atare. Pe de altă parte renunțarea la „visual turn” în favoarea întoarcerii către „simțurile minore” nu este lipsită de un anumit risc: o recentrare unică a privirii cercetătorului care, în investigarea materialului său, s-ar putea să piardă din vedere conexiunile și relațiile specifice care se construiesc între diferitele simțuri implicate.

Prin urmare ni se pare important să subliniem mai degrabă „importanța cercetărilor intersenzoriale aprofundate, concentrate asupra

unor obiecte particulare, net delimitate”. Credem că ele pot oferi răspunsuri un pic mai nuanțate reflexiv și, implicit, mai bine așezate metodologic, valabile atât pentru obiectele cercetării, cât și pentru cercetător în sine. Cum reacționează un etnolog ascultându-și acasă înregistrarea făcută pe teren și descoperind că există un sunet/mai multe, care dă/dau naștere unui peisaj senzorial specific, pe care nu l-a/le-a putut reține cum trebuie în timpul „acțiunii”, dar pe care înregistrarea i-l/i le restituie cât mai fidel?

Toate aceste mici reflecții și observații pun în evidență o întrebare mare de ordin epistemologic, dacă simțurile pot deveni instrumente de lucru pentru istorici (etnologii și antropologii par a fi mai siguri de răspunsurile lor), dacă istoricizarea experiențelor senzoriale poate oferi o lectură mai plină de sens trecutului nostru. Și, în egală măsură, dacă prin intermediul narațiunilor păstrate, regăsite istoricul contribuie la întărirea legăturii sale afective cu publicul său și la sublinierea dimensiunii evocatoare a științei sale. Atenția pe care o putem acorda analizei simțurilor nu relevă în fond decât inepuziabila noastră dorință de a depăși distanța dintre prezent și trecut, cumva de a-i face mai vii pe cei morți, unii (nu știm niciodată cât de mulți) supraviețuind în documentele, înregistrările de teren și în însăși mintea noastră. Sperăm ca invitații noștri din diferite domenii socio-umaniste, valorificându-și terenurile de cercetare, să poată intra într-un dialog care să demonstreze că acest lucru este posibil și pentru spațiul românesc, cunoașterea noastră urmând doar să câștige în densitate și calitate prin integrarea acestei provocări.

Nicolae MIHAI

Institutul de Cercetări Socio-Umane
„C. S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române

PROGRAMUL COLOCVIULUI NAȚIONAL

„LANȚUL GENERAȚIILOR”, ediția a 6-a

Experiențe senzoriale și narațiuni ale trecutului nostru

Vineri, 30 sept. 2022,

Biblioteca Județeană „Antim Ivireanul”

• **12.00 Deschiderea oficială**

• **12.30 Vernisajul expoziției „Copilăria în Gulag”, prezintă**

- dr. Ludmila COJOCARU

(Muzeul Național de Istorie a Moldovei/Universitatea de Stat din Moldova)

- dr. Virgiliu BÎRLĂDEANU

(Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova)

• **14.00 Pauză de masă**

• **16.00-17.30**

Peisajul senzorial ca abordare teoretică, reprezentare culturală și exercițiu propagandistic

Partea întâia

Moderator: Astrid CAMBOSE

Ce rol joacă senzorialul în înțelegerea „dimensiunii umane a istoriei”?

- Nicolae MIHAI

Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor”

al Academiei Române, Craiova

Cerul și Pământul ca peisaj senzorial: reprezentare și percepție cosmografică

- Adela NEGUSTOR

Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca

Școala doctorală de Teatru și Film, domeniul Cinematografie și Media
„Povestea vorbii”.

Despre lucrurile cu adevărat importante pe vremea lui Anton Pann
– **Ion MILITARU**

Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor”
al Academiei Române, Craiova

• 17.45–18.45 Pauză de cafea

Partea a doua

Moderator: **Ludmila COJOCARU**

Componenta senzorială a cercetării de teren

– **Laura JIGA-ILIESCU**

Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”
al Academiei Române, București

Propagandă și peisaj senzorial în Oltenia ultimului deceniu interbelic

– **Diana-Mihaela PĂUNOIU**

Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor”
al Academiei Române, Craiova

Sâmbătă, 1 octombrie 2022,

Serviciul Județean Vâlcea al Arhivelor Naționale

• 9.00–10.00

**Experiința deportării ca sensibilitate maximă: cazul comunităților de
români basarabeni**

Moderator: **Nicolae MIHAI**

Pâinea – aliment și simbol în cotidianul comunităților de basarabeni deportați – Ludmila D. COJOCARU

Muzeul Național de Istorie a Moldovei/Universitatea de Stat din Moldova

Reprezentările frigului în memoriile basarabenilor deportați în Siberia – Virgiliu BÎRLĂDEANU

Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova

• 10.00-11.30

Universul senzorial al fricii: de la revoluție la război

Moderator: Gheorghe NEGUSTOR

„Grozava groapă a anului cu leat 1821” – retorica senzorială într-o evocare contemporană

- Astrid CAMBOSE

Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași

Și frica are vocile sale. Zgomote și spaime declanșate de debutul Marelui Război în surse memorialistice mai puțin cunoscute

- Suzana BODALE

Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale

Experiențe auditive în vremuri de război (1913-1918)

- Bogdan POPA

Institutul de Istorie „N. Iorga” al Academiei Române, București

• 11.30-11.45 Pauză de cafea

• 11.45-13.15

Carceral, stradal, seismic: incursiuni în senzorialitatea urbană a secolului al 19-lea

Moderator: **Georgeta GHIONEA**

Regim carceral și peisaj senzorial în Moldova regulamentară

- Arcadie BODALE

Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale

Dimensiunea senzorială a spațiului urban românesc în secolul al 19-lea.

Studiu de caz asupra Râmnicului regulamentar

- Bogdan ALECA

Serviciul Județean Vâlcea al Arhivelor Naționale

Despre cutremure și impactul lor în spațiul urban.

Craiova și episodul seismic din 1838

- Gabriel CROITORU

Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor”
al Academiei Române, Craiova

• 13.30-15.00 Pauză de masă

• 15.00-16.30

**De la „desfătarea simțurilor” la controlul lor (secolele 19-20):
grădini, vinuri și alimentare**

Moderator: **Bogdan POPA**

Narativ și desfățare a simțurilor în memorialistica secolului al 19-lea din spațiul românesc: grădini și peisaj floral

- Gheorghe NEGUSTOR

Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca. Școala Doctorală de Istorie

Gustul vinului de Drăgășani: senzorial și reclamă în perioada interbelică

- Georgeta GHIONEA

Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române, Craiova

Comunismul alimentar: conserve, vitrine goale și vizite prezidențiale

- Silviu-Gabriel LOHON

Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române, Craiova

Concluzii

COMITETUL DE ORGANIZARE

Nicolae MIHAI
(Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” al
Academiei Române, Craiova)

Dumitru Antonie CHELCEA
(Muzeul Memorial „Nicolae Bălcescu”)

Doina GLĂVAN
(Serviciul Județean Vâlcea al Arhivelor Naționale)

Remus GRIGORESCU
(Biblioteca Județeană „Antim Ivireanul”, Râmnicu-Vâlcea)

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Alexandru Florin PLATON
(Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași)

Andi Emanuel MIHALACHE
(Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” al Academiei Române, Iași)

Toader NICOARĂ
(Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca)

Ileana BENGĂ
(Institutul „Arhiva de Folclor a Academiei Române”, Cluj-Napoca)

Ela COSMA
(Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române, Cluj-Napoca)

Laura JIGA-ILIESCU
(Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” al Academiei
Române, București)

Ioana FRUNTELĂȚĂ
(Universitatea din București)

Ludmila COJOCARU
(Muzeul Național de Istorie a Moldovei/Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău)

Virgiliu BÎRLĂDEANU
(Institutul de Istorie, MER/Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău)

Dan Dumitru IACOB
(Institutul de Cercetări Socio-Umane al Academiei Române, Sibiu)

Ion MILITARU
(Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” al
Academiei Române, Craiova)

LANȚUL GENERAȚIILOR

Experiințe senzoriale și narațiuni ale trecutului nostru

